

KARTA EWIDENCYJNA ZABYTKU NIERUCHOMEGO WPISANEGO DO REJESTRU ZABYTKÓW

3. Miejscowość

ZABRZE - ZABORZE

6769

1. Nazwa

SZYB „WILHELMINA”, ob. szyb „Wyzwolenie”
dawnej kopalni „Królowa Luiza”

58814/1/3

2. Czas powstania

1815 r., 1819 r., 1907 r., 2011 r.

4. Adres

41-800 Zabrze, ul. Sienkiewicza 43

nr ewidencyjny działki 2797/3

nr księgi wieczystej

5. Przynależność administracyjna

województwo śląskie

powiat grodzki Zabrze

gmina Zabrze

6. Współrzędne geograficzne

N:50°17'48.0239"

E:18°47'56.0782"

7. Poprzednie nazwy miejscowości

Zabrze, Hindenburg

8. Właściciel i jego adres

Skarb Państwa

9. Użytkownik i jego adres

Zabytkowa Kopalnia Węgla Kamiennego

„Guido”

41-800 Zabrze, ul. 3. Maja 91

10. Formy ochrony

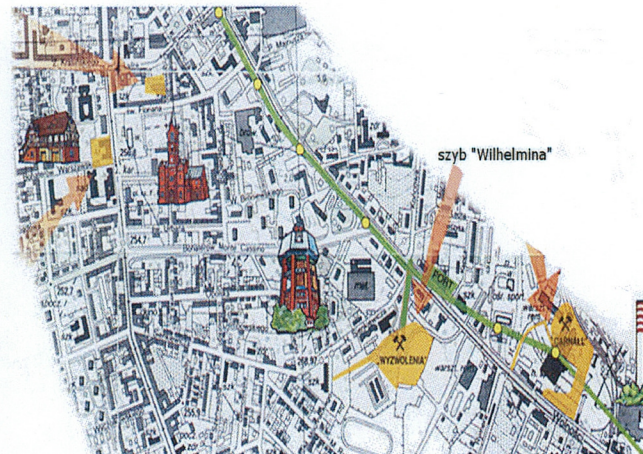
A/404/13

27.03.2013

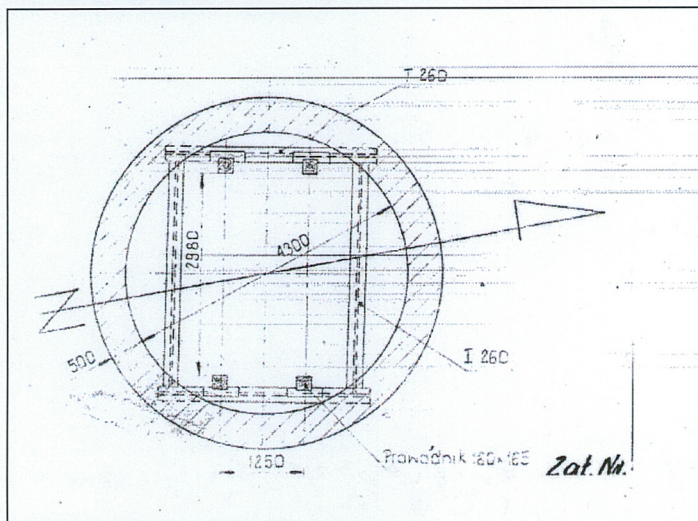
11. Materiały graficzne

Zrąb szybu „Wilhelmina”

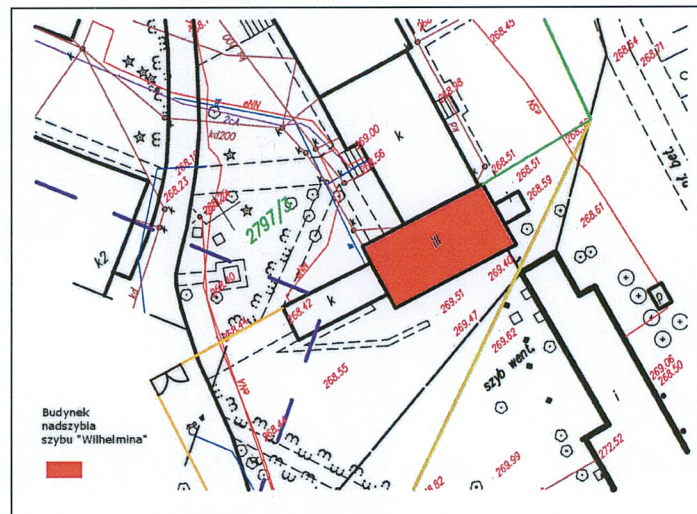

Zabrze – plan orientacyjny

Tarcza szybu „Wilhelmina”

Skala 1:100

Szyb „Wilhelmina” – plan sytuacyjny

Skala: 1:2500

W 1790 roku Salomon Izaak z Brabantu odkrył na terenie dzisiejszego Zabrzeża złoża węgla kamiennego i rok później powstała tutaj pierwsza na Górnym Śląsku państwowa kopalnia, której nadano w 1811 roku nazwę („Królowa Luiza”) („Koenigen Luise”). Pierwsze obiekty tej kopalni zlokalizowane były w rejonie dzisiejszej ulicy Mochneckiego, gdzie zgłębiono dwa szyby: „Nadzieja” („Hoffnung”) o głębokości 12 m i nieco głębszy 20 m „Michał” („Michael”). Szyb „Wilhelmina” („Wyzwolenie”) o głębokości ok. 9,5 m został zgłębiony w 1815 r. w rejonie pokładów węgla 510 („Pochhammer”) i 509 („Reden”). Szyb miał prostokątny przekrój i drewnianą obudowę i udostępnił pokład 509. Poprzez pochylnię transportową i chodnik główny na poziomie 36 m szyb „Wilhelmina” uzyskał połączenie z Główną Kluczową Sztolnią Dziedziczną w 1816 r. Wtedy też stał się jednym z szybów wydechowych kopalni. W 1819 r. pogłębiono go do ok. 38 m osiągając pokład 510. Chodnik główny tego pokładu łączył podszybie szybu „Wilhelmina” i Sztolnię Dziedziczną. Po zgłębieniu szybu „Dechen” w 1838 r. rozpoczęto drażyć w jego sąsiedztwie przekop na poziomie 80 m w kierunku późniejszych szybów głównych Pola Zachód kopalni. Przedłużeniem tego przekopu była pochylnia transportowa i wentylacyjna łącząca chodniki główne na poziomach 80 i 36 m i mająca połączenie z szybem „Wilhelmina” na poziomie 36 m. Dzięki temu wykorzystano szyb do opuszczania drewna potrzebnego do wykonania obudów do rejonów eksploatacji węgla w kolejnych udostępnianych pokładach. Zaistniała potrzeba poszerzenia szybu i wymiana obudowy drewnianej na murową. Drewno opuszczano pierwotnie kołowrotem ręcznym, który zastąpiono kołowrotem mechanicznym pod koniec XIX w. Nad szybem znajdowała się niewysoka wieża z kołem kierunkowym. Po uruchomieniu szybu „Maria” w 1846 r. zmieniono system przewietrzania wyrobisk kopalni; szyb „Wilhelmina” stał się peryferyjnym szybem wdechowym kopalni „Królowa Luiza”. Główną funkcją szybu był transport drewna z placu drzewnego, usytuowanego pomiędzy szybami „Wilhelmina” i „Maria”, do podziemi kopalni. Obok szybu powstały tartak i stolarnia, gdzie obrabiano drewno i wykonywano narzędzia. W 1907 r. po przeprowadzonych badaniach geologicznych stwierdzono występowanie węgla o przemysłowym znaczeniu w pokładzie „Andreas”, który postanowiono udostępnić szybem „Wilhelmina” zgłębionym do 405 m. Szyb o średnicy 4,3 m posiadał obudowę z cegły klinkierowej.

Szyb „Wilhelmina” został zgłębiony w utworach czwartorzędowych oraz karbonie i udostępnił pokłady Reden (509) i Pochhammer (510). Szyb o głębokości 405,3 m i średnicy 4,3 m w obudowie z cegły klinkierowej o grubości 0,5 m został zasypany w 1985 r. kamieniem popłuczkowym i zawieszoną wodno – popiołową. Urządzenie wyciągowe wraz z wieżą zlikwidowane zostało w latach 1973-74. W 2011 r. został odkopany do poziomu 42 m. Szyb połączony jest z powierzchnią na głębokości 5,5 m od strony południowej kanałem wentylacyjnym z była stacją wentylatorów. Podszybie na poziomie 36 m posiada trzy połączenia z rurą szybową, tj. od strony północnej, wschodniej i południowej. Podczas prac wykonanych w 2011 r. udrożniono kanał wentylacyjny, wlot do podszybia, wyrobiska przyszybowe i wybrano zasyp z rzepia szybu. Nad poziomem kolumny zasypowej na głębokości 42 m zabudowano stalowy pomost zamykający dno szybu. W szybie zamontowano stalowe rurociągi technologiczne po stronie południowo – wschodniej, tymczasowy przedział drabinowy po stronie południowej oraz urządzenia do odwadniania szybu zlokalizowane w południowym wlocie do podszybia. Od zrębu do poziomu 4 m widoczne są pozostałości po wcześniejszym wyposażeniu, tj. fragmenty konstrukcji stalowej osadzone w obmurzu oraz pionowe bruzdy wyprofilowane w obudowie. Na głębokości ok. 5 m widoczne są po stronie północnej lokalne ubytki o powierzchni 0,4 m²; po stronie południowo – wschodniej jest pionowe pęknięcie obudowy murowej. Od poziomu 7,5 m do 12,5 m po stronie północnej występują głębokie ubytki i wyrwy w obudowie o powierzchni do 0,6 m². Na głębokościach ok. 14 m, 18 m i 20 m występują lokalne, głębokie ubytki obudowy o powierzchni ok. 0,4 m². Na całej długości szybu na powierzchni obmurza występują lokalne złuszczenia zewnętrznej warstwy cegły i wykruszenia zaprawy w spoinach oraz rozległe powierzchnie pokryte warstwą zestalonych osadów pyłowo – cementowych. We wlocie do podszybia od strony południowej występują w obmurzu szybowym głębokie ubytki i spękania. Okno wlotu ma kształt nieregularny z powodu licznych wyrw i ubytków muru. Po stronie wschodniej brak jest obudowy naroża wlotu, a w odsłoniętym ociosie widoczny jest węgiel. Strop wlotu pozbawiony jest obudowy i na całej powierzchni widoczny jest odsłonięty węgiel. Strona zachodnia wlotu zasłonięta jest stalowym zbiornikiem wodnym. W obejściu wokół szybu w wielu miejscach widoczne są ubytki i spękania obudowy murowej. Spąg obejścia został wybrany do poziomu ok. 10 cm poniżej posadowienia murów prostych. We wlocie do podszybia od strony północnej widoczne są ubytki cegieł i zaprawy w obudowie murowej. Szczególnie dużo ubytków znajduje się w północno – zachodnim ociosie wlotu. We wlocie znajdują się dwa murowe odrzwia dla tam wentylacyjnych. Nadproże tamy zlokalizowanej bliżej szybu posiada liczne ubytki i uszkodzenia. Tama na wylocie do chodnika 510 znajduje się w dobrym stanie; wykazuje typowe usterki powstałe w wyniku wieloletniej pracy w warunkach kopalnianych.

<p>14. Kubatura</p> <p>ok. 610 m³</p>	<p>15. Powierzchnia użytkowa</p> <p>Głębokość 42 m</p>	<p>16. Przeznaczenie pierwotne</p> <p>Szyb wentylacyjno - transportowy</p>	<p>17. Użytkowanie obecne</p> <p>Przewidziany do obsługi ruchu turystycznego w Głównej Kluczowej Sztolni Dziedzicznej</p>
<p>18. Stan zachowania</p> <p>Szyb na odcinku 0-12 m jest suchy. Poniżej z utworów karbonu mają miejsce nieznaczne wsięki wody i rzadkie wykroplenia powodujące zawilgocenia obudowy. Na głębokości ok. 5 m widoczne są po stronie północnej lokalne ubytki o powierzchni 0,4 m²; po stronie południowo – wschodniej jest pionowe pęknięcie obudowy murowej. Od poziomu 7,5 m do 12,5 m po stronie północnej występują głębokie ubytki i wyrwy w obudowie o powierzchni do 0,6 m². Na głębokościach ok. 14 m, 18 m i 20 m występują lokalne, głębokie ubytki obudowy o powierzchni ok. 0,4 m². Na całej długości szybu na powierzchni obmurza występują lokalne złuszczenia zewnętrznej warstwy cegły i wykruszenia zaprawy w spoinach oraz rozległe powierzchnie pokryte warstwą zestalonych osadów pyłowo – cementowych. We wlocie do podszybia od strony południowej występują w obmurzu szybowym głębokie ubytki i spękania. Okno wlotu ma kształt nieregularny z powodu licznych wyrw i ubytków muru. Po stronie wschodniej brak jest obudowy naroża wlotu, a w odsłoniętym ociosie widoczny jest węgiel. Strop wlotu pozbawiony jest obudowy i na całej powierzchni widoczny jest odsłonięty węgiel. W obejściu wokół szybu w wielu miejscach widoczne są ubytki i spękania obudowy murowej. We wlocie do podszybia od strony północnej widoczne są ubytki cegieł i zaprawy w obudowie murowej. Szczególnie dużo ubytków znajduje się w północno – zachodnim ociosie wlotu. We wlocie znajdują się dwa murowe odrzwia dla tam wentylacyjnych. Nadproże tamy zlokalizowanej bliżej szybu posiada liczne ubytki i uszkodzenia. Tama na wylocie do chodnika 510 znajduje się w dobrym stanie; wykazuje typowe usterki powstałe w wyniku wieloletniej pracy w warunkach kopalnianych.</p>		<p>19. Istniejące zagrożenia, najpilniejsze postulaty konserwatorskie</p> <p>Należy wyczyścić obmurze szybu oraz uzupełnić ubytki cegły klinkierowej i spoin. Fragmenty wlotu podszybia trzeba zabudować nową obudową murową.</p>	

20. Akta archiwalne (rodzaj akt, numer i miejsce przechowywania)

Akt Koncesyjny Szybu „Wyzwolenie” KWK „Bielszowice” w Zabrzu
Zespół akt OBB II 471-484 w: Archiwum Państwowe w Katowicach
Zespół akt Preusag nr 142 oraz Bgw D Zab nr 319 w: Archiwum Państwowe
w Gliwicach

23. Bibliografia

J. Jaros, „Dwa wieki kopalni węgla kamiennego Zabrze – Bielszowice”, Zabrze 1991
J. Westphal, Jahrbuch für den Oberbergamtsbezirk Breslau, Kattowitz – Breslau 1913
J. Woźniak, Znaczenie szybu Wilhelmina i jego wentylatorów dla kopalni „Królowa
Luiza” w: „Górniki Polski” nr 5, Zabrze 2011

25. Źródła ikonograficzne (rodzaj, miejsce przechowywania)

Akt Koncesyjny Szybu „Wyzwolenie” KWK „Bielszowice” w Zabrzu
Zespół akt OBB II 471-484 w: Archiwum Państwowe w Katowicach

21. Uwagi

22. Adnotacje o inspekcjach, informacje o zmianach (daty, imiona i nazwiska wypełniających)

24. Opracowanie karty ewidencyjnej (autor, data i podpis)

tekst Jan Gustaw Jurkiewicz

plany, rysunki Jan Gustaw Jurkiewicz

fotografie Jan Gustaw Jurkiewicz

opracował Jan Gustaw Jurkiewicz 30.10.2012 r.

26. Załączniki

Ilość załączników: 9

1. Miejscowość ZABRZE	5. Nazwa zabytku (jak w karcie), adres SZYB „WILHELMINA”, ob. szyb „Wyzwolenie” dawnej kopalni „Królowa Luiza” Zabrze, ul. Sienkiewicza 43	6. Zawartość załącznika Ciąg dalszy p. 12.
2. Gmina Zabrze		
3. Powiat grodzki Zabrze		
4. Województwo śląskie		

Chodnik podstawowy w pokładzie „Andreas” wraz z upadową I i II połączyły poziom 400 szybu „Wilhelmina” z poziomem 500 szybu „Carnall”. W 1911 r. nad szybem postawiono wieżę stalową jednostrzałową z dwoma kołami linowymi o średnicy 5 m ustawionymi jedno nad drugim oraz zbudowano budynek maszyny wyciągowej, w którym zamontowano maszynę wyciągową elektryczną firmy Siemens Schucker Werke o mocy 105 kW. Rok później został zbudowany budynek nadszybia ze śluzami wentylacyjnymi. Szyb wyposażono w 2 klatki dwupiętrowe zabierające po 2 małe wozy na piętro. Rurę szybową połączono kanałem wentylacyjnym z wlotem do wentylatora znajdującym się w sąsiednim budynku. Szyb „Wilhelmina” stał się szybem wentylacyjno – materiałowym. Pokład „Andreas III” (620) przewietrzany tym szybem ulegał po 1945 r. stopniowemu wyczerpaniu i szyb wykorzystywano jeszcze do wentylacji pokładu 510, po czym w 1973 r. zakończono produkcję na Polu Zachód. Do roku 1984 szyb „Wilhelmina” przewietrzał ścianę wydobywczą PTTK w rejonie szybu „Zabrze II” oraz komory przy szybie „Poręba IV”, następnie został zasypany. W 2011 r. szyb został odkopany do poziomu 42 m na potrzeby realizowanego projektu pn. Europejski Ośrodek Kultury Technicznej i Turystyki Przemysłowej.

1. Miejscowość
ZABRZE

2. Gmina Zabrze

3. Powiat
grodzki Zabrze

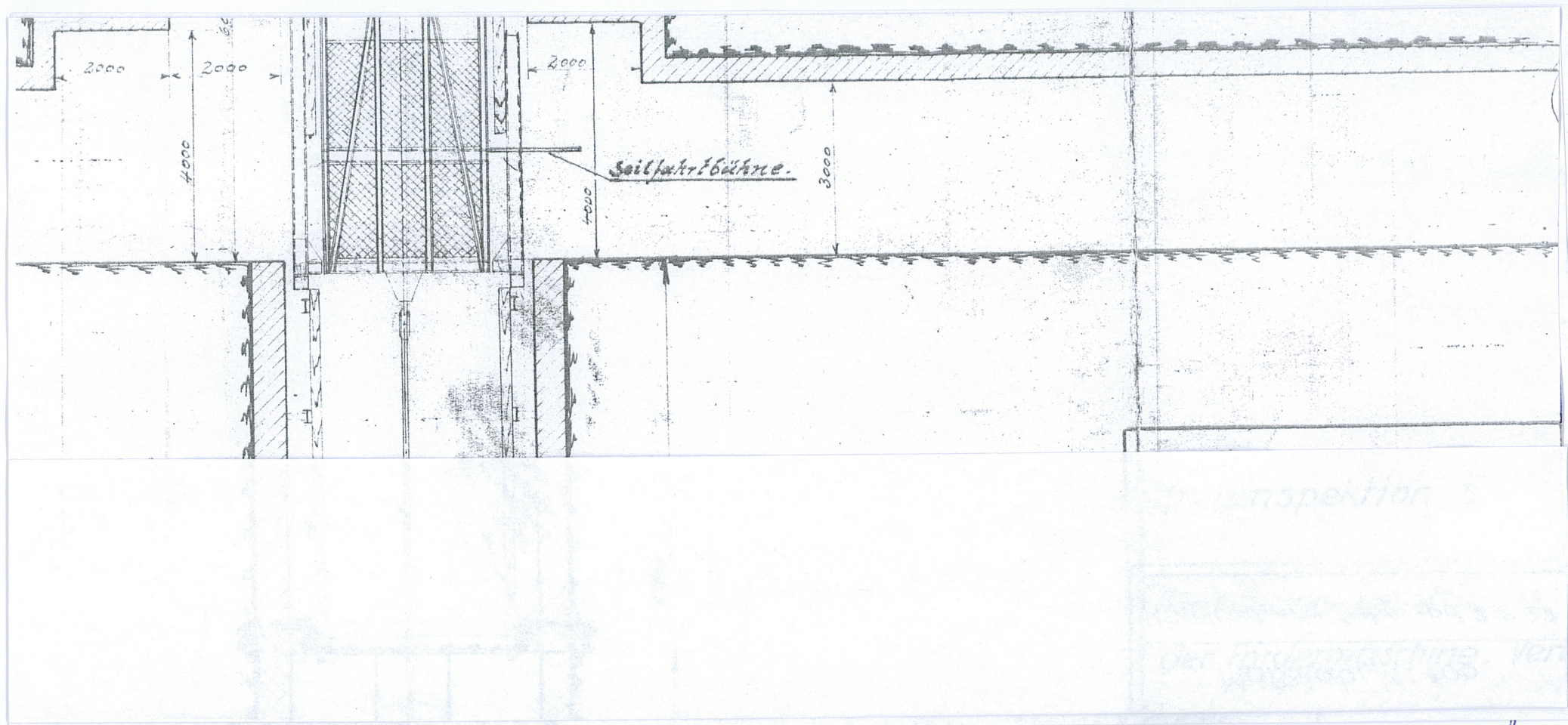
4. Województwo
śląskie

5. Nazwa zabytku (jak w karcie), adres
SZYB „WILHELMINA”, ob. szyb „Wyzwolenie”
dawnej kopalni „Królowa Luiza”

Zabrze, ul. Sienkiewicza 43

6. Zawartość załącznika

Przekrój szybu, stan z 1928 r.

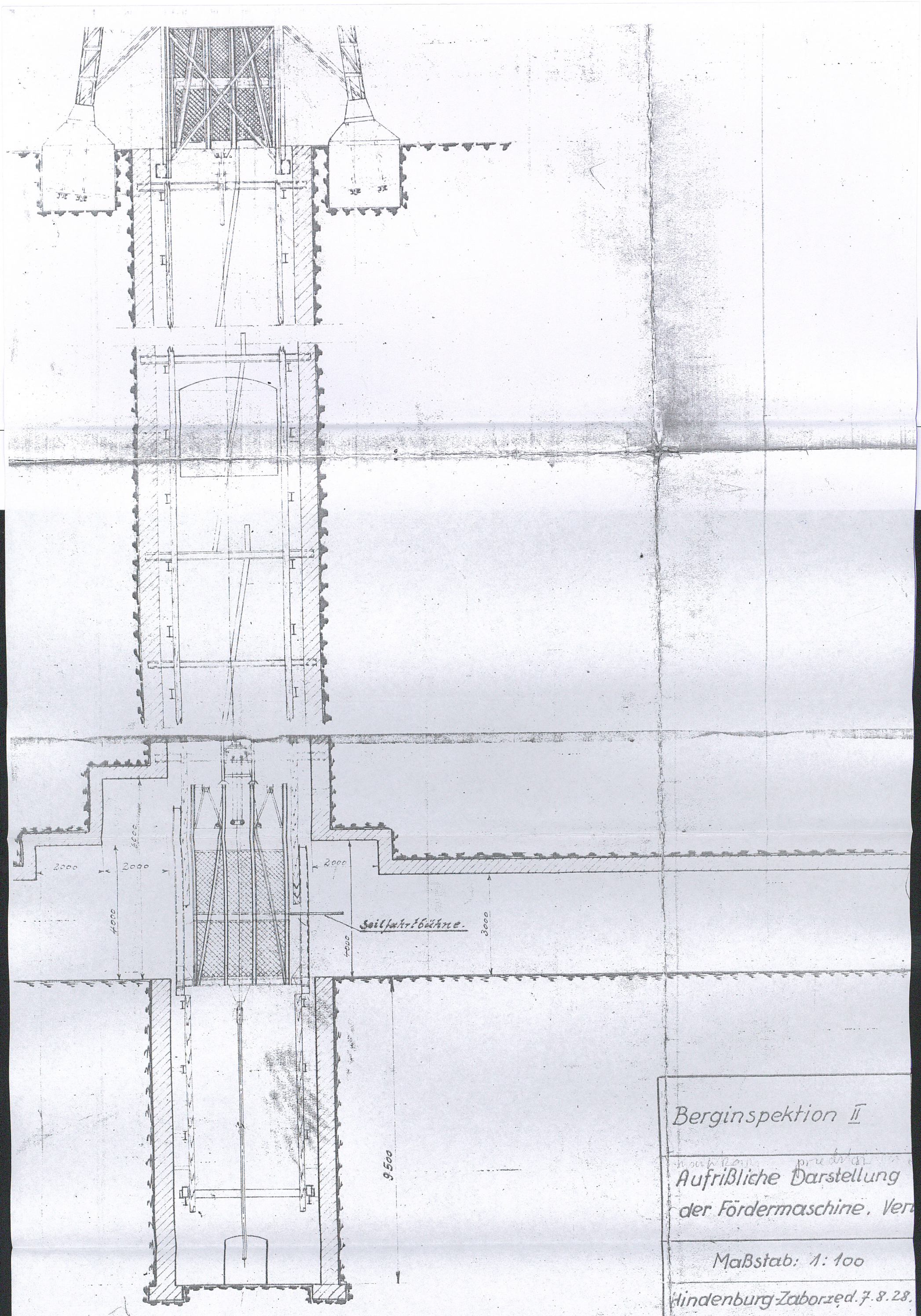
Opracowanie załącznika
(data i podpis)

30.10.2012

[Signature]

1. Miejscowość ZABRZE	5. Nazwa zabytku (jak w karcie), adres SZYB „WILHELMINA”, ob. szyb „Wyzwolenie” dawnej kopalni „Królowa Luiza” Zabrze, ul. Sienkiewicza 43	6. Zawartość załącznika Przekrój szybu, stan z 1928 r.
2. Gmina Zabrze		
3. Powiat grodzki Zabrze		
4. Województwo śląskie		

1. Miejscowość ZABRZE	5. Nazwa zabytku (jak w karcie), adres SZYB „WILHELMINA”, ob. szyb „Wyzwolenie” dawnej kopalni „Królowa Luiza” Zabrze, ul. Sienkiewicza 43	6. Zawartość załącznika Wlot kanału wentylacyjnego przedzielonego ociosem
2. Gmina Zabrze		
3. Powiat grodzki Zabrze		
4. Województwo śląskie		

Opracowanie załącznika
(data i podpis)

30.10.2012

1. Miejscowość ZABRZE	5. Nazwa zabytku (jak w karcie), adres SZYB „WILHELMINA”, ob. szyb „Wyzwolenie” dawnej kopalni „Królowa Luiza” Zabrze, ul. Sienkiewicza 43	6. Zawartość załącznika Wnętrze kanału wentylacyjnego
2. Gmina Zabrze		
3. Powiat grodzki Zabrze		
4. Województwo śląskie		

30.10.2012

Opracowanie załącznika
(data i podpis)

1. Miejscowość ZABRZE	5. Nazwa zabytku (jak w karcie), adres SZYB „WILHELMINA”, ob. szyb „Wyzwolenie” dawnej kopalni „Królowa Luiza” Zabrze, ul. Sienkiewicza 43	6. Zawartość załącznika Fragment obmurza szybu
2. Gmina Zabrze		
3. Powiat grodzki Zabrze		
4. Województwo śląskie		

Opracowanie załącznika
(data i podpis)

30.10.2012

1. Miejscowość ZABRZE	5. Nazwa zabytku (jak w karcie), adres SZYB „WILHELMINA”, ob. szyb „Wyzwolenie” dawnej kopalni „Królowa Luiza” Zabrze, ul. Sienkiewicza 43	6. Zawartość załącznika Wlot do chodnika na podszybiu od strony szybu
2. Gmina Zabrze		
3. Powiat grodzki Zabrze		
4. Województwo śląskie		

Opracowanie załącznika
(data i podpis)

30.10.2012

1. Miejscowość ZABRZE	5. Nazwa zabytku (jak w karcie), adres SZYB „WILHELMINA”, ob. szyb „Wyzwolenie” dawnej kopalni :Królowa Luiza” Zabrze, ul. Sienkiewicza 43	6. Zawartość załącznika Wlot do obejścia wokół szybu od strony szybu
2. Gmina Zabrze		
3. Powiat grodzki Zabrze		
4. Województwo śląskie		

Opracowanie załącznika
(data i podpis)

30.10.2012

1. Miejscowość ZABRZE	5. Nazwa zabytku (jak w karcie), adres SZYB „WILHELMINA”, ob. szyb „Wyzwolenie” Dawnej kopalni „Królowa Luiza” Zabrze, ul. Sienkiewicza 43	6. Zawartość załącznika Wlot do obejścia wokół szybu od strony od strony chodnika
2. Gmina Zabrze		
3. Powiat grodzki Zabrze		
4. Województwo śląskie		

30.10.2012

1. Miejscowość ZABRZE	5. Nazwa zabytku (jak w karcie), adres SZYB 'WILHELMINA", ob. szyb „Wyzwolenie” dawnej kopalni „Królowa Luiza” Zabrze, ul. Sienkiewicza 43	6. Zawartość załącznika Fragment chodnika obejścia szybu
2. Gmina Zabrze		
3. Powiat grodzki Zabrze		
4. Województwo śląskie		

Opracowanie załącznika
(data i podpis)

30.10.2012